

סופם של המחירים המופרזים?

ד"ר טל מופקדי וד"ר רועי שלם

פורום הגבלים עסקיים ורגולציה דן באחד מצעדי הרגולציה הנועזים ביותר שנראו בישראל – נועז אף בהשוואה בינלאומית: איסור על גביית מחיר מופרז על ידי בעל מונופולין. אחת המוסכמות לגבי מונופולים היא כי לרוב כוח השוק שלהם צפוי להיות מנוצל על ידם על מנת לגבות מהצרכנים מחיר מופרז – גבוה מזה שהיה נקבע בתנאי תחרות. האם מוסכמה זו צפויה להישבר בקרוב על ידי רשות ההגבלים העסקיים?

טרם פרסום מסמך המדיניות, פרסמה הרשות טיוטת המסמך להערות הציבור. כך – שבוע לפני פרסום המסמך הסופי, נדונו לעומק המשמעויות הכלכליות והמשפטיות של צעד מדיניות זה במסגרת המפגש של פורום הגבלים עסקיים ורגולציה – פורום אשר הוקם במכון אלי הורביץ לניהול אסטרטגיה ברקנאטי הפקולטה לניהול, אוניברסיטת תל-אביב. יש לציין כי מאז תחילת שנת 2014 קיים פורום הגבלים עסקיים ורגולציה מפגשים מקצועיים בחמישה נושאי רגולציה מקצועיים: רגולציה בשוק הפנסיה, יחסים אנכיים בין פירמות, פיקוח מחירים, קביעת מחיר מופרז ורגולציה במשק החשמל. במפגשים אלו נוטלים חלק רגולטורים, אנשי אקדמיה, מנהלי חברות ומומחי רגולציה מהשוק הפרטי. הדיון המקצועי בפורום נסוב

בחודש אפריל פרסמה רשות ההגבלים העסקיים מסמך מדיניות שהוא להערכתנו אחד מצעדי הרגולציה הנועזים ביותר שנראו בישראל – נועז אף בהשוואה בינלאומית. במסמך זה הרשות מצהירה למעשה שתפעל בצעדי אכיפה נגד בעלי מונופולין אשר ימכרו את מוצריהם במחיר מופרז – זאת באמצעות אימוץ פרשנות מרחיבה של חוק ההגבלים העסקיים אשר הרשות פועלת לאורו. במסגרת המסמך מפורטים המבחנים המשפטיים והכלכליים שנועדו לקבוע מהו מחיר מופרז: בחינת הפער בין מחיר המוצר לעלות הייצור, ניתוח רווחיות ומבחן ההשוואה.

סביב היבטים שונים של קביעת המחיר המופרז. בכללם ניתן למנות את ההשפעה של מדיניות זו על האפשרות להגיש תובענות ייצוגיות נגד מונופולים, הקשר בין מדיניות זו לצעדי רגולציה אחרים ועוד. בין השאר הוצגו גם ביקורות שונות על צעד הרגולציה המוצע, אשר חלקן יוצגו להלן.

ראשית, יש לזכור כי בשוק בריא הרצון להגדיל נתח שוק ולייצר רווחים הוא מה שמניע את צד ההיצע. על כן, ההשפעה השלילית שצפויה להיות לצעד רגולציה זה היא הפחתת התמריצים לבצע השקעות מסוכנות והעלאת חסמי הכניסה. בפרט, השקעות מסוכנות עשויות להיות מאופיינות ברווחיות נמוכה מראש, כאשר במקרים מסויימים של הצלחה נוצרים בדיעבד רווחים מונופוליסטיים גבוהים.

שנית, חשוב להדגיש כי האיסור על מחיר מופרז שונה מפיקוח מחירים. פיקוח מחירים, שבו הרשות ככלל אינה עוסקת, הוא צופה פני עתיד, ומכתיב לחברה המפוקחת בכל רגע נתון איזה מחיר עליה לגבות. לעומת זאת, האיסור על מחיר מופרז מכוח דיני ההגבלים העסקיים נועד לגרום למונופול לרסן את עצמו, מחשש מהתערבות נגדו בדיעבד מצד רשות ההגבלים העסקיים ומצד תובעים פרטיים, כגון תביעות ייצוגיות. בהקשר זה לא ברור מדוע יעיל יותר לקבוע מחירים בדיעבד והאם הרגולציה

לא מכניסה שלא לצורך אי-ודאות עסקית. על פי גישת הרשות דווקא השיטה שהיא מציעה מייטרת את כל העלויות הגדולות הכרוכות בקביעת מחיר מפוקח ומייצרת ריסון והרתעה על המונופול בלי להשקיע משאבים רבים בחישוב אותו מחיר מראש.

שלישית, מאחר והאיסור חל רק על פירמות שנתח השוק שלהן הוא לפחות 50%, הרי שעצם קיום האיסור עשוי לגרום לחברות שלא לרצות להגדיל את נתח השוק שלהן יותר מידי. באופן אבסורדי, הדרך הקלה ביותר לגרום לכך היא דווקא להעלות את המחיר עוד יותר, על מנת שלא להגיע לנתח שוק של 50%. אי-יעילות נוספת עשויה להיגרם עקב הגבלתו של מונופול רב-מוצרי מלקבוע רווחיות שונה בין מוצרים שונים.

כמו כן, במסמך המדיניות מוגדר "נמל מבטחים" אשר מטרתו לאפשר למונופול לחשב בצורה פשוטה מתי מחיר שנקבע על ידו הוא ללא ספק לא מופרז. אולם ההגדרה של נמל המבטחים אינה לוקחת בחשבון קיומה של תשואה ראויה על ההון המושקע בפעילות. מכאן שעבור פירמות בענפים עתירי הון, נמל המבטחים צפוי להיות לא רלוונטי.

לבסוף, חשוב לזכור שלמחיר יש תפקיד חשוב בשמירה על יעילות כלכלית הקצאתית. בעיקר במקרים של מחסור

במוצר מסויים, קביעת מגבלות על יכולתה של הפירמה להעלות מחיר עשויה להביא להקצאה לא יעילה של המוצר במחסור בין הצרכנים (Non-Optimal Rationing).

האם צעד מדיניות זה צפוי להקל באופן משמעותי על יוקר המחיה בישראל? מוקדם מלקבוע. אולם, רשות ההגבלים העסקיים נחושה כי "דוקטרינת התמחור המופרז מבקשת לשים מחסום בפני תמחור אנטי תחרותי של פירמות, המנצלות את מעמדן בשוק על מנת לגרוף לכיסן את מלוא עודף הצרכן או חלק ניכר ממנו".

לחומר נוסף בנושא קביעת מחיר מופרז, פיקוח מחירים ורגולציה בכלל כנסו לאתר פורום הגבלים עסקיים ורגולציה באינטרנט:

<http://recanati.tau.ac.il/hurvitz-forum>

הכותבים הם מרצים מן החוץ ברקנאטי, הפקולטה לניהול, אוניברסיטת תל-אביב ומנהלי פורום הגבלים עסקיים ורגולציה.

